

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ПРАВА

УДК 340.13

DOI: 10.31359/1993-0909-2024-31-2-15

Олексій Олександрович Кот

*Інститут правотворчості та науково-правових
експертиз НАН України
Київ, Україна*

Анатолій Миколайович Колодій

*Інститут правотворчості та науково-правових
експертиз НАН України
Київ, Україна*

ПРИНЦИПИ ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗГІДНО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПРАВОТВОРЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ»

Анотація. Дослідження принципів правотворчої діяльності опосередковується методологією дослідження категорії «принципи права» та «правотворча діяльність», які не мають однозначного трактування в правовій доктрині. Виходячи з аналізу існуючих в юридичній науці підходів, авторами стверджується, що принципами права є такі відправні ідеї його буття, які виражають найважливіші закономірності й підвалини даного типу держави і права, є однопорядковими із сутністю права й утворюють його основні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю та загальнозначимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови і зміцнення певного суспільного ладу. Під правотворчістю можна розуміти організаційно врегульовану, особливу форму діяльності вповноважених суб'єктів, унаслідок якої потреби суспільного розвитку й вимоги справедливості набувають правової форми, що знаходить свій вияв у певному джерелі права (нормативному акті, прецеденті, звичаї тощо). Відповідно, можна цілком впевнено стверджувати, що принципи правотворчої діяльності – це такі відправні ідеї її буття, які виражають найважливіші закономірності й підвалини правотворчої діяльності, утворюють її основні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю й загальнозначимістю, забезпечують утворення нормативно-правових актів, за допомогою яких у чинну правову систему запроваджуються, змінюються чи скасовуються правові норми. Відзначаються такі особливості Закону України «Про правотворчу діяльність», як надзвичайно широке визначення змісту верховенства права, яке включає низку інших принципів, перелік яких не є вичерпним. Розкривається зміст усіх інших принципів, що закріплені у Законі України «Про правотворчу діяльність», в контексті специфіки правотворчої діяльності. Робиться висновок щодо необхідності додержання таких принципів правотворчої діяльності, як верховенство права, дотримання міжна-

родних стандартів у сфері прав людини, демократичності, пропорційності, необхідності та обґрунтованості, системності, наукового забезпечення, ресурсної забезпеченості.

Ключові слова: *принципи права, правотворча діяльність, принципи правотворчої діяльності, верховенство права, права людини, міжнародні стандарти.*

Oleksii O. Kot

*Institute of Lawmaking and Scientific-Legal Expertises of
National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Anatoliy M. Kolodiy

*Institute of Lawmaking and Scientific-Legal Expertises of
National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

PRINCIPLES OF LAWMAKING ACTIVITY ACCORDING TO THE LAW OF UKRAINE «ON LAWMAKING ACTIVITY»

Abstract. *The research of the principles of legislative activity is mediated by the methodology of studying the categories of «legal principles» and «legislative activity,» which do not have a singular interpretation in the legal doctrine. Based on the analysis of existing approaches in the legal science, it is asserted by the authors that legal principles are the fundamental ideas of its existence, which express the most important regularities and foundations of the given type of state and law, are on par with the essence of law, and constitute its main features. They are characterized by universality, higher imperativeness, and generality, corresponding to the objective necessity of building and strengthening a certain social order. Legislative activity can be understood as an organizationally regulated, special form of activity of authorized subjects, and as a result the needs of social development and the requirements of justice acquire a legal form, which finds its expression in a particular source of law (normative act, precedent, custom, etc.). Accordingly, it can be confidently argued that the principles of legislative activity are the fundamental ideas of its existence, which express the most important regularities and foundations of legislative activity, constitute its main features, are characterized by universality, higher imperativeness, and generality, ensure the formation of regulatory legal acts, by means of which legal norms are introduced, modified, or repealed in the existing legal system. The Law of Ukraine «On Legislative Activity» features such peculiarities as an extremely broad definition of the content of the rule of law, which includes a number of other principles, the list of which is not exhaustive. The content of all other principles enshrined in the Law of Ukraine «On Legislative Activity» is disclosed in the context of the specificity of legislative activity. A conclusion is drawn regarding the necessity of adhering to such principles of legislative activity as the rule of law, compliance with international human rights standards, democracy, proportionality, necessity and substantiation, systematic approach, scientific support, and resource provision.*

Keywords: *legal principles, legislative activity, principles of legislative activity, rule of law, human rights, international standards.*

ВСТУП

Досліджуючи принципи правотворчої діяльності, насамперед, необхідно опрацювати основоположні поняття цієї проблеми, а саме розуміння: 1) принципів права; 2) сутності правотворчої діяльності; 3) базуючись на попередніх визначеннях – принципів правотворчої діяльності.

Отже, вітчизняні юридичні джерела стверджують, що термін «принцип» походить від латинського слова «*principium*», яке означає основні, найзагальніші, вихідні положення, засоби, правила, що визначають природу й соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості. Термін «принцип» надзвичайно тісно пов'язаний із категоріями «закономірність» і «сутність». Однопорядковий характер цих понять дає підстави визначати правові принципи через закономірності розвитку суспільства (загальносоціальні принципи) і права (юридичні принципи), а також через сутність і основний зміст останнього [1, с. 16–17].

Упродовж цього також стверджують, що «принципи права – закріплені в праві головні ідеї, вихідні начала, або основи функціонування, що характеризують його зміст, головне призначення права, обумовлені загальними закономірностями розвитку суспільства. У принципах права дістають вияв взаємодія та співвідношення окремих явищ державно-правової дійсності» [2, с. 278].

Відносно сутності правотворчої діяльності варто пригадати, що існують різні, інколи протилежні точки зору й це, напевно, що, не є недоліком сучасної юридичної науки, а скоріше свідчить про багатоманітність, масштабність і різновекторність поняття правотворчості. Зокрема, під правотворчістю розуміють: а) процес створення законів як актів найвищої юридичної сили вповноваженими державними та недержавними суб'єктами; б) процес формування всієї сукупності нормативно-правових актів; в) діяльність людського розуму спрямовану на створення законів; г) пізнавальну діяльність спрямовану на вивчення суспільних відносин, що вимагають правової регламентації; д) перший етап правоутворення; е) теорію спрямовану на вивчення суспільної практики зі створення правових норм і т. д. [3, с. 288–293]. Або ж наголошується, що «під правотворчістю розуміють організаційно врегульовану, особливу форму діяльності держави або безпосередньо народу, внаслідок якої потреби суспільного розвитку й вимоги справедливості набувають правової форми, що знаходить свій вияв у певному джерелі права (нормативному акті, прецеденті, звичаї тощо)» [4, с. 321].

Дослідження розуміння принципів права та сутності правотворчої діяльності є методологічною основою для з'ясування визначення, системи та сутності принципів правотворчої (законотворчої та нормотворчої) діяльності. Отже, «принципи правотворчості – це основоположні ідеї, керівні основи діяльності, пов'язані з прийняттям, скасуванням або із заміною юридичних норм». До них колектив авторів, одного із вітчизняних підручників, відносить принципи: науковості; професіоналізму; законності; демократизму; гласності; оперативності; гуманізму та планування [5, с. 356–358].

Луць Л. А. принципами правотворчості визнає наступні положення: наукової обґрунтованості створення джерел права з використанням надбань юридичної науки та інших наукових знань; демократизму (характеризує рівень участі громадян у правотворчості та врахування інтересів різних соціальних груп); законності (дотримання процедури правотворчості, а також компетенції правотворчого суб'єкта); гласності (відкритість процедури правотворчості); професіоналізму (компетентність, обізнаність, наявність навичок у суб'єктів правотворення); оперативності (своєчасність прийняття нормативно-правових приписів, унесення до них змін, скасування); диференціації правотворчої компетенції (розподіл повноважень між правотворчими суб'єктами); компаративності (використання позитивного досвіду інших держав) [6, с. 187].

Також у доктринальних джерелах стверджується, що «нормотворчість – це діяльність уповноважених суб'єктів з розроблення, розгляду, прийняття й офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, яка здійснюється за визначеною процедурою». Нормотворча діяльність ґрунтується на відповідних принципах. Принципи нормотворчої діяльності пов'язані з принципами права, принципами діяльності державного апарату. Основними з них є принципи: забезпечення та захисту прав людини; демократизму; дотримання законодавчо визначених процедур; наукової обґрунтованості; професіоналізму; системності; технічної досконалості [7, с. 225–230].

Інколи основоположні засади нормотворчості у вітчизняній юридичній науці класифікують на загальні та спеціальні. До загальних принципів нормотворчості відносять принципи: гуманізму; демократизму; гласності; законності; верховенства права. Вважають, що до спеціальних принципів нормотворчості належать принципи: науковості та професіоналізму; планування; оперативності; поєднання динамізму й стабільності [8, с. 274–275].

Констатується, що «принципи правотворчості – основні засади, визначальні підходи та ідеї нормотворчої діяльності (правотворчого процесу). Найбільш виразно принципи нормотворчості характеризуються через видові особливості. Стосовно принципів нормотворчості, що пропонуються в літературі, можна констатувати наявність широкого плюралізму. Мовиться про верховенство права, наукову обґрунтованість, демократизм, законність, плановість, гласність, професіоналізм, оперативність, диференціацію правотворчої компетенції, історизм, системність, технічну досконалість, стабільність, поєднання динамізму й стабільності тощо» [9, с. 625–630].

1. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Правове регулювання суспільних відносин у країнах розвиненої демократії передбачає перш за все впровадження правотворчої діяльності самих органів державної влади та органів місцевого самоврядування, у тому числі визначення правових засад діяльності у сфері правотворчості. Саме тому досліджено принципи право-

творчої діяльності, визначені в новому Законі України «Про правотворчу діяльність» в аспекті проблеми якості законодавства та забезпечення прав людини. В українській юридичній науці різні аспекти правотворчості вивчалися такими правознавцями, як О. Зайчук, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Петришин, П. Рабінович, О. Скрипнюк, В. Тацій, Ю. Шемшученко та ін. Українські дослідники, аналізуючи позитивні й негативні аспекти правотворчої діяльності, одноставні в думці, що така юридична діяльність обов'язково має ґрунтуватися на загальних та спеціальних принципах права. Саме тому проаналізовано джерела доктринального [1–8] та енциклопедичного [9; 11–13; 17–18] характеру, в яких зазначаються поняття принципів права та поняття правотворчої діяльності. Нормативно-правовою базою наукового дослідження стали Конституція та нормативно-правові акти України, які регулюють питання правотворчості [10; 14], міжнародно-правові акти, що дотичні до визначення змісту принципів правотворчої діяльності [22–24; 26–29], а також рішення Конституційного Суду України [15; 20], що є джерелами конституційного законодавства України.

Під час дослідження ключовими методичними інструментами виступили положення діалектичного підходу, який надав можливість розкрити сутність правотворчості, а також особливості практичних аспектів процесу формування права суб'єктами правотворчої діяльності, дія якого поширюється на політичну, економічну, духовну й інші соціальні системи суспільства через призму принципів права. Формально-логічний метод дослідження використано для визначення ознак і змісту поняття «принципи», «принципи права», «правотворча діяльність», а також з логічними зв'язками між цими поняття, що й дало можливість сформулювати поняття «принципи правотворчої діяльності». Основним завданням при дослідженні процесу правотворчості стало порівняння правотворчої діяльності в Україні та зарубіжних державах в аспекті пріоритетності утвердження та забезпечення прав і свобод людини, дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини. Виконання даного завдання стало можливим завдяки використанню порівняльно-правового методу. Методи дедукції й індукції дозволили здійснити відповідний пошук ідей та висновків щодо змісту принципів правотворчої діяльності. За допомогою методу абстрагування в статті сформовано загальні висновки.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Ураховуючи вищезазначене, а також особливо те, що принципи права, як було попередньо викладено – такі відправні ідеї його буття, які виражають найважливіші закономірності й підвалини даного типу держави і права, є однопорядковими із сутністю права й утворюють його основні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю й загальнозначимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови та зміцнення певного суспільного ладу. А під правотворчістю розуміють організаційно врегульовану, особливу форму діяльності уповноважених суб'єктів, внаслідок якої потреби суспільного розвитку й вимоги справедливості

набувають правової форми, що знаходить свій вияв у певному джерелі права (нормативному акті, прецеденті, звичаї тощо). Відповідно, можна цілком впевнено стверджувати, що принципи правотворчої діяльності – це такі відправні ідеї її буття, які виражають найважливіші закономірності і підвалини правотворчої діяльності, утворюють її основні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю і загальнозначимістю, забезпечують утворення нормативно-правових актів, за допомогою яких у чинну правову систему запроваджуються, змінюються чи скасовуються правові норми.

Принципи правотворчої діяльності викладені, насамперед, у Законі України «Про правотворчу діяльність» від 24.08.2023 № 3354-IX, який набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування, та вводиться в дію через один рік з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022, затвердженого Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 2102-IX [10]. Зазначений Закон у статті третій регламентує, що правотворча діяльність здійснюється відповідно до принципів:

1. *Верховенства права*, що включає, але не виключно, принципи законності, юридичної визначеності, запобігання зловживанню повноваженнями, рівності перед законом та недискримінації, доступу до правосуддя. Одразу ж кидається у вічі те, що верховенство права розуміється надзвичайно широко, адже воно включає інші принципи, а їх перелік навіть не є вичерпним. А тому, насамперед, хотілося б зазначити, що верховенство права здебільшого розуміється, як концепція або принцип, який передбачає «... панування права у життєдіяльності громадянського суспільства й функціонуванні правової держави. Ця концепція інтерпретувалася в найширшому її розумінні, тобто як визнання необхідності підпорядкування «позитивного» (встановленого чи санкціонованого державою) права «непозитивному» (природні права людини, потреби людської природи, вимоги розуму, мораль тощо)» [11, с. 341]. Або ж стверджують, що «верховенство права – панування права в життєдіяльності громадянського суспільства й функціонуванні держави. В Україні відповідно до статті восьмої Конституції України визнається і діє принцип верховенства права. Це означає підпорядкованість держави та її інститутів правам людини, визнання пріоритету права перед іншими соціальними нормами (моралі, звичаїв тощо)» [12, с. 70].

Навіть неглибокий аналіз зазначених визначень переконує, що в наведених доктринальних джерелах формулюється досить загальне розуміння верховенства права, а тому видається, що більш конкретним, з історико-теоретичної точки зору, є визначення, сформульоване у «Міжнародній поліцейській енциклопедії», відповідно до якого «верховенство права – панування права в життєдіяльності громадянського суспільства й функціонуванні держави». Термін «верховенство права» або «панування права» (англ. *the rule of law*) вперше вжив у XIX ст. бри-

танський юрист А. Дайсі, який, зокрема, вважав, що істотною, але не єдиною частиною права є численні судові рішення, які «визначають права приватних осіб в окремих випадках». Деякі елементи концепції верховенства права містяться ще в творах давньогрецьких і давньоримських мислителів (Аристотель, Цицерон, Сенека) та релігійних діячів і філософів доби Середньовіччя (Т. Аквінський та ін.)» [13, с. 61–62].

Розглядаючи це та інші визначення верховенства права, можна стверджувати, що його ознаками слід вважати: 1) в юридичній науці розглядається як концепція, у галузях права та законодавства – як принцип; 2) передбачає панування права в життєдіяльності громадянського суспільства й функціонуванні правової держави; 3) його сутністю є визнання необхідності підпорядкування «позитивного» права «непозитивному»; 4) передбачає підпорядкованість держави та її інститутів правам людини; 5) вимагає визнання пріоритету права перед іншими соціальними нормами (моралі, звичаїв тощо); 6) виник у середовищі англо-саксонської правової сім'ї; 7) деякі його елементи містяться ще в творах давньогрецьких і давньоримських мислителів та релігійних діячів і філософів доби Середньовіччя, тобто має давню історію; 8) може розглядатися в широкому розумінні як принцип правової організації державної влади в суспільстві, та у вузькому контексті як співвідношення права й закону в регулюванні суспільних відносин.

Складова принципу верховенства права принцип законності – це загально-правовий принцип, сутність якого в точному й неухильному виконанні Конституції і законів України, інших нормативно-правових актів, що прийняті відповідно до них, усіма державними органами, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, громадськими об'єднаннями, юридичними та фізичними особами, всіма іншими соціальними суб'єктами.

Аналізуючи зазначене визначення, можна стверджувати, що ознаками принципу законності є: це загальноправовий принцип, тобто такий, який розповсюджується на політичну, економічну, духовну та інші соціальні системи суспільства, що регулюються та охороняються правом; його сутність у точному й неухильному виконанні Конституції і законів України, інших нормативно-правових актів, прийнятих у відповідності до них; він є чинним стосовно всіх державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, громадських об'єднань, юридичних і фізичних осіб, загалом усіх інших соціальних суб'єктів.

Є сенс наголосити, що законність – це фундаментальна, багатоаспектна, комплексна, соціальна та правова категорія, яка відображає систему складних взаємозв'язків суспільства, держави та права, а тому може бути розглянута не тільки як загальноправовий принцип (при цьому треба визнати, що це найбільш розповсюджене її розуміння), а й мати інші значення. Зокрема:

– як режим соціально-політичного життя – політико-правова вимога точного й неухильного виконання законів та прийнятих у відповідності до них інших нормативно-правових актів усіма суб'єктами права;

– як принцип здійснення публічної влади – публічно-правовий режим, за якого органи здійснення публічної влади (органи держави та місцевого самоврядування) реалізують її у точній відповідності до передбачених у законі підстав, власної компетенції, процедур здійснення;

– як основа правового статусу людини і громадянина – вихідна засада (принцип) правового положення людини та громадянина в суспільстві і державі, згідно якого правовий статус людини та громадянина (правосуб'єктність, принципи правового статусу, громадянство, система прав, свобод та обов'язків, гарантії їх реалізації) мають закріплюватися та гарантуватися актами найвищої юридичної сили, здебільшого конституцією й законами країни. Цей принцип знайшов своє підтвердження у ст. 3 та пунктах 1, 2 ч. 1 ст. 92 Конституції України [14].

Принцип юридичної (правової) визначеності, як складова принципу верховенства права «... один із фундаментальних принципів, що формулює вимоги до нормативно-правових актів. Він є невід'ємною складовою принципу верховенства права, що забезпечує передбачуваність нормативно-правових актів у контексті наслідків їх застосування. Вони також мають бути сформульовані достатньо чітко та зрозуміло для того, щоб забезпечити правомірну поведінку суб'єктів права. Цього вимагає принцип верховенства права, оскільки суб'єкт права, перед тим, як планувати свої дії, повинен чітко розуміти, якими будуть правові наслідки» [9, с. 616–619].

У Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів» від 20.06.2019 № 6-р/2019 зазначено наступне: «Юридичну визначеність необхідно розуміти через такі її складові: чіткість, зрозумілість, однозначність норм права; право особи у своїх діях розраховувати на розумну та передбачувану стабільність існуючого законодавства та можливість передбачати наслідки застосування норм права (законні очікування). Таким чином, юридична визначеність передбачає, що законодавець повинен прагнути до чіткості та зрозумілості у викладенні норм права. Кожна особа відповідно до конкретних обставин має орієнтуватися в тому, яка саме норма права застосовується у певному випадку, та мати чітке розуміння щодо настання конкретних правових наслідків у відповідних правовідносинах з огляду на розумну та передбачувану стабільність норм права» [15, с. 148].

Ураховуючи викладене, можна із повною впевненістю стверджувати, що критеріями правової визначеності в правотворчій діяльності є наступні ознаки: чіткість викладення правових норм у нормативно-правових актах (взаємопов'язаність, не суперечливість); визначеність, ясність і недвозначність правової норми; можливість для особи відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки; відповідність правових норм нормам

вищої юридичної сили, насамперед, конституційним, викладеним у міжнародних договорах; наявність повноцінного механізму реалізації, тобто фактичного втілення в суспільних відносинах; забезпечення передбачуваності застосування правових норм; стабільність правових норм, тобто незмінюваність протягом відносно довгого часу; гарантованість автентичної конкретизації правових норм в інших, насамперед, підзаконних нормативно-правових актах, тощо.

Принцип запобігання зловживанню повноваженнями, як складова принципу верховенства права, насамперед, передбачений частиною другою статті 19 Конституції України, у якій стверджується, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [14]. При цьому запобігання – це здійснення заходів для недопущення, попередження, профілактики настання, реалізації, впливу якогось негативного явища, діяння (дії чи бездії), поведінки. Зловживання правом – це правова поведінка суб'єкта, що володіє певним суб'єктивним правом, використання якого в межах норми закону, але всупереч його основній меті наносить шкоду третім особам або створює реальну загрозу її заподіяння, що тягне негативні юридичні наслідки [16]. А повноваження – «... сукупність прав і обов'язків державних органів і громадських організацій, а також посадових та інших осіб, закріплених за ними в установленому законодавством порядку для здійснення покладених на них функцій» [17, с. 590]. Узагальнюючи, «зловживання повноваженнями (англ. *abuse of authority* – умисне, з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб використання всупереч інтересам юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми службовою особою такої юридичної особи своїх повноважень, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб» [18, с. 282]. Тобто запобігання зловживанню повноваженнями, як складник верховенства права, у правотворчій діяльності передбачає закріплення повноважень у спосіб, що унеможливує несправедливі, необґрунтовані, незаконні, а тим більше тоталітарні та волюнтаристські рішення.

Принцип рівності перед законом та недискримінації, як складова принципу верховенства права, передбачений у ст. 24 Конституції України, яка визначає, що громадяни мають рівні конституційні права й свободи та є рівними перед законом, а тому не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [14].

Загалом принцип рівності означає, по-перше, що громадяни є рівними у правах і свободах; по-друге нормативно-правові акти застосовуються однаково до різних фізичних та юридичних осіб, соціальних спільнот; по-третє, при роз-

гляді справ, компетентними органами, забороняється неоднакове ставлення до ситуацій, що є однаковими, або однакове ставлення до неоднакових ситуацій; по-четверте, всі соціальні суб'єкти мають однакові права у процесі захисту своїх прав та свобод у компетентних органах.

При здійсненні правотворчої діяльності обов'язково треба врахувати, що «дискримінація (лат. *discriminatio* – відокремлення, розділення, розрізнення) – умисне обмеження або позбавлення прав певних юридичних та фізичних осіб. Відбувається шляхом прийняття відповідного законодавства, фактично чи приховано. Стосовно фізичних осіб дискримінація здійснюється за різними ознаками – раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних та інших переконань, національного та соціального походження, майнового стану тощо» [19, с. 14].

Принцип доступу до правосуддя, як складова принципу верховенства права в правотворчій діяльності означає, що відповідно до частин 1 та 2 ст. 55 Конституції України права і свободи людини та громадянина захищаються судом і кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [14]. Саме з цього приводу в Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Осетрова С. В. щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини другої статті другої, пункту другого частини третьої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України, частини третьої статті 110, частини другої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України та конституційним поданням Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо офіційного тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України в аспекті статті 55 Конституції України (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини) від 14.12.2011 № 19-рп/2011 зазначається, що «в аспекті конституційного звернення положення частини другої статті 55 Конституції України необхідно розуміти так, що конституційне право на оскарження в суді будь-яких рішень, дій чи бездіяльності всіх органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб гарантовано кожному. Реалізація цього права забезпечується у відповідному виді судочинства і в порядку, визначеному процесуальним законом» [20, с. 84].

2. *Пріоритетності утвердження та забезпечення прав і свобод людини, дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини.* Цей принцип закріплений у ч. 2 ст. 3 Конституції України, адже проголошується, що утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [14]. Водночас варто наголосити, що конституційно-правовий інститут забезпечення прав та свобод людини і громадянина інтенсивно закріплюється в нормативно-правових актах. Насамперед у ч. 2 ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські та по-

літичні права від 16.12.1996, який ратифікований Україною 19 жовтня 1973 року і набув чинності 23 березня 1976 року, де встановлюється, що кожна державна-сторона цього Пакту зобов'язується поважати й забезпечувати всім особам, які знаходяться в межах її території та під її юрисдикцією права, що визнаються в цьому Пакті без будь-якого розрізнення щодо раси, кольору шкіри, статті, мови, релігії, політичних та інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи іншої обстановки [21, с. 38].

Дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини, про які мовиться у другій частині цього принципу правотворчої діяльності полягає в тому, що на їх підставі право, законодавство приводиться у відповідність до певних загально-визнаних правових стандартів. Саме дотримання передбачає встановлення єдиних, мінімальних, модельних вимог до правового врегулювання у сфері прав людини. При цьому розрізняють міжнародні універсальні та регіональні стандарти прав людини. До міжнародних універсальних відносять: Статут ООН та Статут Міжнародного Суду ООН, підписані 26 червня 1945 року та набули чинності 24 жовтня 1945 року [22]; Загальну декларацію прав людини, прийняту й проголошену резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 10 грудня 1948 року [23]; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН на XXI сесії (резолюція 2200 А / XXI/ від 16.12.1966), що ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.1973 та набрав чинності 23 березня 1976 року [24, с. 36–58]; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН на XXI сесії (резолюція 2200 А / XXI/ від 16.12.1966), ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.1973 та набрав чинності 3 січня 1976 року [25, с. 59–68], а також багато інших правових актів. До міжнародних регіональних відносять: Європейську Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод від 04.10.1950, ратифікована Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року» від 17.07.1997, з поправками внесеними відповідно до положень Протоколів № 11, 14 та 15 з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12, 13 та 16, та набула чинності для України 11 вересня 1997 року [26]; Американську конвенцію прав людини, прийняту Міжамериканською конференцією з прав людини 22 листопада 1969 року у Сан-Хосе, набула чинності 18 липня 1978 року [27]; Африканську хартію прав людини та народів, прийняту на зустрічі глав держав-членів Організації африканської єдності 26 червня 1981 року в Найробі, набула чинності 21 жовтня 1986 року [28]; Азійсько-Тихоокеанську декларація людських прав індивідів і народів, прийняту 15 лютого 1988 року на другій конференції юристів цього регіону з правових питань миру, розвитку та прав людини [29] та багато інших правових актів.

3. *Демократичності*. У спеціалізованих словниках поняття демократія (грец. *δημοκρατία* – народовладдя, від *δήμος* – народ і *κράτος* – влада) визначається

як «форма політичної організації суспільства, що заснована на визнанні народу джерелом влади, його праві брати участь у вирішенні державних справ і наділення громадян досить широкими правами та свободами» [30, с. 128]. Демократія вимагає, щоб влада цілковито належала народові, який здійснює її безпосередньо шляхом прямої участі у вирішенні державних і громадських справ (референдуми, плебісцити, демонстрації, мітинги, збори громадян, народні ініціативи тощо) або через обраних ним представників (депутатів) у представницькі органи державної влади й місцевого самоврядування.

Ураховуючи вищезазначене, принцип демократичності в правотворчій діяльності вимагає закріплення повноважень Українського народу на прийняття нормативно-правових актів, різної юридичної сили на всеукраїнському та місцевому референдумі; народну ініціативу (народну правотворчу та народну референдну ініціативу); місцеву ініціативу; народне вето; народне обговорення проєктів нормативно-правових актів; народне опитування стосовно нормативно-правових актів; народну експертизу нормативно-правових актів та проєктів нормативно-правових актів.

4. *Пропорційності (домірності)* має на меті встановлення розумного балансу між існуючими в демократичному суспільстві випадками обмеження прав людини та легітимною метою такого обмеження. На підтвердження зазначеного хотілося б підтримати авторів, які вважають, що «у процесі тривалої практики міжнародні судові установи, зокрема ЄСПЛ, та національні суди, передусім конституційні, сформулювали низку вимог принципу домірності, що їх узагальнено можна звести до такого:

– будь-які обмеження основоположних прав і свобод є можливими лише на підставі закону в передбачених конституцією (або актами міжнародного права) цілях та лише в межах, що є потрібними для нормального функціонування демократичного суспільства;

– такі обмеження мають застосовуватися лише у випадках, якщо немає менш обтяжливих заходів (засобів і способів) запобігання порушенням прав і свобод інших осіб та забезпечення публічних інтересів;

– наслідки заходів, що обмежують реалізацію прав і свобод, не мають бути надмірними та мають бути суворо обумовленими метою, що переслідується» [31, с. 87].

5. *Необхідності та обґрунтованості*. Необхідність – це внутрішній, істотний, закономірний зв'язок між предметами та явищами об'єктивної дійсності, що зумовлює саме їх існування. Необхідність обов'язкова, оскільки за певних обставин вона настає неминуче [32, с. 168–169]. Поняття «обґрунтування» трактується у філософії як «процес оцінки різних форм знання (висловлювань, гіпотез, теорій)», що має два аспекти: «обґрунтування як встановлення відповідності елементів системи теоретичного знання зовнішнім по відношенню до системи умовам і обґрунтування як установа відповідності певного логічного елемента сис-

теми системі в цілому, визначення його місця і функцій у логічній системі» [33, с. 438].

Виходячи із зазначеного, є всі підстави стверджувати, що принцип необхідності й обґрунтованості у правотворчій діяльності передбачає розробку й прийняття нормативно-правових актів, що є актуальними, значущими, об'єктивно зумовленими, такими, що відповідають реальним суспільним відносинам і захищені на їх сучасне врегулювання та охорону.

б. Системності. «Системність (з'єднання, утворення): 1) термін (поняття), що розкриває визначальну (основоположну) властивість світу, в якому живуть люди й переконує, що навколишній світ (матеріальний і духовний) являє собою не ізольовані одне від одного явища та процеси, а сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих складових на всіх етапах і рівнях їх розвитку як системних, цілісних утворень; 2) основоположний принцип наукового пізнання і соціальної практики, сутність якого виявляється в застосуванні системного (комплексного) підходу в дослідженні складних об'єктів (систем) і орієнтує дослідження на розкриття їх цілісності та виявлення всіх типів зв'язків у ньому, зведення їх у єдину систему знань. Основними ознаками системи є: а) наявність елементів, які її складають; б) наявність підсистем як результат взаємодії елементів; в) наявність компонентів як результат взаємодії підсистем; г) наявність зв'язків між підсистемами та компонентами; г) наявність певного рівня цілісності, ознакою якої є те, що система завдяки взаємодії компонентів одержує інтегрований результат; д) зв'язок з іншими системами зовнішнього середовища» [34]. Відтак цей принцип передбачає, що для забезпечення якості й ефективності правотворчої діяльності, необхідно враховувати всю сукупність нормативно-правових актів, що регулюють та охороняють однорідні або схожі суспільні відносини, а звідси слід погоджувати міри по їх виконанню. Ізольоване прийняття окремого нормативно-правового акта шкодить якості й ефективності правового регулювання загалом.

7. Наукового забезпечення – означає необхідність отримання об'єктивного наукового знання про правотворчу діяльність, систему права та законодавства, їх сутність, результати, а тому підготовлені наукові кадри мають використовуватися в процесі підготовки будь-якого нормативно-правового акта й особливо осмислення поняття та ознак, джерел, детермінантів, видів, функцій, принципів, об'єктів і суб'єктів, методології та процесу здійснення правотворчої діяльності та її результату – нормативно-правового акта.

8. Ресурсної забезпеченості. «Ресурси – природні, сировинні, матеріальні, трудові, фінансові цінності, які можуть бути використані в разі потреби на створення продукції, надання послуг, одержання додаткової вартості» [35, с. 226]. Ураховуючи це, є всі підстави констатувати, що правотворча діяльність буде якісною, ефективною та плідною, якщо буде забезпечена необхідними матеріальними, фінансовими, організаційними, науковими, кадровими та іншими заходами.

ВИСНОВКИ

Принципи правотворчої діяльності – це такі відправні ідеї її буття, які виражають найважливіші закономірності й підвалини правотворчої діяльності, утворюють її основні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю й загальнозначимістю, забезпечують утворення нормативно-правових актів, за допомогою яких у чинну правову систему запроваджуються, змінюються чи скасовуються правові норми. Згідно чинного законодавства правотворча діяльність здійснюється відповідно до принципів: 1) верховенства права, що включає принципи законності, юридичної визначеності, запобігання зловживанню повноваженнями, рівності перед законом та недискримінації, доступу до правосуддя; 2) пріоритетності утвердження й забезпечення прав і свобод людини, дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини; 3) демократичності; 4) пропорційності (домірності); 5) необхідності й обґрунтованості; 6) системності; 7) наукового забезпечення; 8) ресурсної забезпеченості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Колодій А. М. Принципи права України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 208 с.
- [2] Сучасна правова енциклопедія / О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, Н. М. Оніщенко [та ін.] ; за заг. ред. О. В. Зайчука ; Ін-т зак-ва Верховної Ради України. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 384 с.
- [3] Сурилов А. В. Теория государства и права : учеб. пособ. Киев ; Одесса : Виц. шк. 1989. 439 с.
- [4] Загальна теорія держави і права : підручник / [Цвік М. В., Ткаченко В. Д., Богачова Л. Л. та ін.] ; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченко, О. В. Петришина. Харків : Право, 2002. 432 с.
- [5] Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. : О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
- [6] Луць Л. А. Загальна теорія держави та права : навч.-метод. посібн. (за кредитно-модульною системою). Київ : Атіка, 2017. 412 с.
- [7] Загальна теорія права : підручник / [О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін.] ; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2020. 568 с.
- [8] Загальна теорія держави і права : підручник / [М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.] ; за ред. : М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.
- [9] Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол. : О. В. Петришин (гол.) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. 952 с.
- [10] Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 № 3354-ІХ. *Голос України*. 2023. 19 верес. № 32.
- [11] Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : «Укр. енцикл.», 1998. Т. 1: А – Г. 672 с.
- [12] Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Юрид. думка, 2007. 992 с.

- [13] Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред. : Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, Ю. С. Шемшученко. Київ : Вид. дім «Ін Юре», 2003. 1182 с.
- [14] Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
- [15] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів» від 20.06.2019 № 6-р/2019. *Вісник Конституційного Суду України*. 2019. №4. С. 148.
- [16] Вдовиченко О. Поняття зловживання правом. *Право і суспільство*. 2008. № 4. С. 47–52.
- [17] Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 4: Н – П. 2002. 720 с.
- [18] Чубенко А. Г., Лошицький М. В., Павлов Д. М., Бичкова С. С., Юнін О. С. Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції. Київ : Ваіте, 2018. 826 с.
- [19] Ситько О. М., Шаповаленко Н. М. Словник юридичних термінів іншомовного походження. Одеса. 2013. 44 с.
- [20] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Осетрова Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини другої статті 2, пункту 2 частини третьої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України, частини третьої статті 110, частини другої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України та конституційним поданням Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо офіційного тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України в аспекті статті 55 Конституції України (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини) від 14.12.2011 № 19-рп/2011. *Вісник Конституційного Суду України*. 2012. № 1. С. 84.
- [21] Права людини в Україні. *Інформаційно-аналітичний бюлетень Українсько-Американського Бюро захисту прав людини*. 1998. Вип. 21. 455 с.
- [22] Статут Організації Об'єднаних Націй, Статут Міжнародного Суду Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_010/page
- [23] Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 10.12.1948. *Офіційний вісник України*. 2008. №93.
- [24] Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи 2-е вид. / упоряд. Ю. К. Качуренко. Київ : Юрінформ, 1992. 200 с.
- [25] Права людини в Україні : Інформаційно-аналітичний бюлетень Українсько-Американського Бюро захисту прав людини. 1998. Вип. 21. 455 с.
- [26] Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. *Урядовий кур'єр*. № 215. 2010. 17 листоп.
- [27] Американська конвенція прав людини від 22.11.1969. URL: <http://hrlibrary.umn.edu/russian/instree/Rzoas3con.html>

- [28] Африканська Хартія прав людини та народів від 26.06.1981. URL: <http://hrlibrary.umn.edu/russian/instree/Rz1afchar.html>
- [29] Азійсько-Тихоокеанська Декларація людських прав індивідів і народів 1988 року. URL: <https://vue.gov.ua/>
- [30] Політологія : навч. енциклопед. Словник-довідник / [В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.] ; за наук. ред. Н. М. Хоми Львів : «Новий Світ – 2000», 2014. 779 с.
- [31] Мірило верховенства права (правовладдя) національного рівня: практика України (Rule of law Checklist at national level: case of Ukraine) / [В. Венгер, А. Заєць, С. Зверев, М. Козюбра, Ю. Матвеева, О. Цельев] ; за заг. ред. М. Козюбри. Центр дослідження проблем верховенства права та його втілення в національну практику України Національного університету «Києво-Могилянська академія». Київ, 2020. 144 с.
- [32] Філософія : словник термінів та персоналій / В. С. Бліхар, М. А. Козловець, Л. В. Горохова, В. В. Федоренко, В. О. Федоренко. Київ : КВІЦ, 2020. 274 с.
- [33] Філософський енциклопедичний словник. Національна академія наук України. Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди. Київ : Абрис, 2002. 744 с.
- [34] Системність. Науково-дослідний інститут українознавства. URL: <http://ndiu.org.ua/index.php/component/content/article/102-2009-08-31-13-55-49/1720-2012-05-14-10-13-07>
- [35] Гончаров С. М., Кушнір Н. Б. Тлумачний словник економіста / за ред. С. М. Гончарова. Київ : Центр учб. літ., 2009. 264 с.

REFERENCES

- [1] Kolodiy, A. M. (1998). Principles of Ukrainian Law. Kyiv: Yurinkom Inter.
- [2] Zaychuk, O. V., & Kopilenko O. L. (2010). Modern legal encyclopedia. Kyiv: Yurinkom Inter.
- [3] Surylov, A. V. (1989). Theory of state and law. Kyiv, Odesa: Higher school.
- [4] Tsvik, M. V., & Tkachenko, V. D. (2002). The general theory of the state and law: a textbook. Kharkiv: Pravo.
- [5] Zaychuk, O. V., & Onishchenko, N. M. (2006). Theory of the state and law. Academic course. Kyiv: Yurinkom Inter.
- [6] Luts, L. A. (2017). General theory of the state and law. Kyiv: Attica.
- [7] Petryshyn, O. V., & Lukyanov, D. V. (2020). General theory of law. Kharkiv: Pravo.
- [8] Tsvik, M. V., & Petryshyn, O. V. (2009). General theory of the state and law. Kharkiv: Pravo.
- [9] Great Ukrainian legal encyclopedia: in 20 vols. (2017). Vol. 3: General theory of law. In O. V. Petryshyn (head), & oths. (Ed.). Kharkiv: Pravo.
- [10] On law-making activity: Law of Ukraine (2023, August). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>
- [11] Legal encyclopedia: in 6 vol. (1998). Vol. 1: A-G. In Shemshuchenko, Yu.S., & oths. (Ed.). Kyiv: «Ukr. encyclopedia».
- [12] Large encyclopedic legal dictionary (2007). Edited by Acad. NAS of Ukraine Shemshuchenko, Yu. S. Kyiv: LLC «Yuridichna dumka» Publishing House.
- [13] International police encyclopedia: in 10 vol. (2003). Answer. In Rymarenko, Yu.I., & Kondratiev, Ya.Yu. (Ed.). Kyiv: Concern «In Yure Publishing House».
- [14] Constitution of Ukraine: Law of Ukraine (1996, June). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- [15] The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case based on the constitutional submission of 62 People’s Deputies of Ukraine regarding the compliance with the

- Constitution of Ukraine (constitutionality) of the Decree of the President of Ukraine «On the early termination of the powers of the Verkhovna Rada of Ukraine and the appointment of extraordinary elections» (2019, June). (2019). *Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine*, 4, 148.
- [16] Vdovichenko, O. (2008). The concept of abuse of law. *Law and society*, 4, 47–52.
- [17] Legal encyclopedia: in 6 vol. (2002). T. 4: N-P. In Shemshuchenko, Yu.S., & oths. (Ed.). Kyiv: Ukr. Encyclop.
- [18] Chubenko, A. G., Loshytskyi, M. V., Pavlov, D. M., Bychkova, S. S., & Yunin, O. S. (2018). Terminological dictionary on issues of prevention and countermeasures against the legalization (laundering) of proceeds obtained through crime, the financing of terrorism, the financing of the proliferation of weapons of mass destruction and corruption. Kyiv: Waite.
- [19] Sitko, O. M., & Shapovalenko, N. M. (2013). Dictionary of legal terms of foreign origin. Odesa: Odessa State University of Internal Affairs.
- [20] Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional appeal of citizen Osetrov Serhii Volodymyrovych regarding the official interpretation of the provisions of the second part of Article 55 of the Constitution of Ukraine, the second part of Article 2, the second paragraph of the third part of Article 17 of the Code of Administrative Procedure of Ukraine, the third part of Article 110, the second part of Article 236 of the Criminal Procedural Code of Ukraine and the constitutional submission of the Higher Specialized Court of Ukraine for consideration of civil and criminal cases regarding the official interpretation of the provisions of Articles 97, 110, 234, 236 of the Criminal Procedural Code of Ukraine, Articles 3, 4, 17 of the Code of Administrative Procedure of Ukraine in the context of Article 55 of the Constitution of Ukraine (the case of appealing the inaction of the subjects of power in relation to reports of crimes) (2011, December). (2012). *Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine*. 1, 84.
- [21] Human rights in Ukraine: information and analytical bulletin of the Ukrainian-American Bureau for the Protection of Human Rights. (1998). 21.
- [22] The Charter of the United Nations and the Charter of the International Court of Justice of the United Nations (1945, June). Retrieved from http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_010/page
- [23] The Universal Declaration of Human Rights, adopted and proclaimed by resolution 217 A (III) of the General Assembly of the United Nations (1948, December). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
- [24] Human Rights. International treaties of Ukraine, declarations, documents: 2nd edit. (1992). In Yu. K. Kachurenko (Ed.). Kyiv: Yurinform.
- [25] Human rights in Ukraine. (1998). Informational and analytical bulletin of the Ukrainian-American Bureau for the Protection of Human Rights, 21.
- [26] The Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (1950, November). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
- [27] The American Convention on Human Rights (1969, November). Retrieved from <http://hrlibrary.umn.edu/russian/instree/Rzoas3con.html>
- [28] The African Charter on Human and Peoples' Rights (1981, June). Retrieved from <http://hrlibrary.umn.edu/russian/instree/Rz1afchar.html>
- [29] Asia-Pacific Declaration on the Human Rights of Individuals and Peoples. (1988). Retrieved from <https://vue.gov.ua/>

- [30] Political science: an educational encyclopedic dictionary, a guide for students of universities of the I–IV levels of accreditation. (2014). In N. M. Khoma (Ed.). Lviv: «New World – 2000».
- [31] Wenger, V., Zayets, A., Zverev, E., Kozyubra, M., Matveeva, Yu., & Tselev, O. (2020). Rule of law Checklist at national level: case of Ukraine. In M. Kozyubra (Ed.). Kyiv: National University «Kyiv-Mohyla Academy».
- [32] Blihar, V. S., Kozlovets, M. A., Horokhova, L. V., Fedorenko, V. V., & Fedorenko, V. O. (2020). Philosophy: a dictionary of terms and personalities. Kyiv: KVITS.
- [33] Philosophical encyclopedic dictionary. (2002). Kyiv: Abrys.
- [34] Systematic. (2024, March). Retrieved from <http://ndiu.org.ua/index.php/component/content/article/102-2009-08-31-13-55-49/1720-2012-05-14-10-13-07>
- [35] Goncharov, S. M., & Kushnir, N. B. Explanatory dictionary of an economist (2009). In S. M. Goncharova (Ed.). Kyiv: Center of educational literature.

Олексій Олександрович Кот

Доктор юридичних наук, професор

Член-кореспондент Національної академії правових наук України

Директор

Інститут правотворчості та науково-правових експертиз НАН України

01024, вул. Пилипа Орлика, 3, Київ, Україна

Oleksii O. Kot

Doctor of Law, Professor

Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

Director of the Institute of Law-Making and Scientific-Legal Expertises

National Academy of Sciences of Ukraine

01024, 3 Pylyp Orlyk Str., Kyiv, Ukraine

Анатолій Миколайович Колодій

Доктор юридичних наук, професор

Член-кореспондент Національної академії правових наук України

Головний науковий співробітник

Інститут правотворчості та науково-правових експертиз НАН України

01024, вул. Пилипа Орлика, 3, Київ, Україна

Anatoliy M. Kolodiy

Doctor of Law, Professor

Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

Senior researcher Institute of Law-Making and Legal Expertise

National Academy of Sciences of Ukraine

01024, 3 Pylypa Orlyka Str., Kyiv, Ukraine

Рекомендоване цитування: Кот О. О., Колодій А. М. Принципи правотворчої діяльності згідно Закону України «Про правотворчу діяльність». *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Т. 31. №2. С. 15–32.

Suggested Citation: Kot, O. O., & Kolodiy, A. M. (2024). Principles of Lawmaking Activity According to the Law of Ukraine «On Lawmaking Activity». *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 31(2), 15–32.

Стаття надійшла / Submitted: 27/03/2024

Доопрацьовано / Revised: 26/04/2024

Схвалено до друку / Accepted: 27/06/2024